

11. A közoktatás és a munka világa: az életút-támogató pályorientáció

 agoraoktatas.hu/11-a-kozoktatas-es-a-munka-vilaga-az-életut-tamogato-palyaorientacio-tanulmany/

Életút-támogató pályorientációs szakpolitika kialakításának lehetősége Magyarországon – a köznevelés feladatai

A pályorientáció értelmezése és lehetősége a társadalomban és a közigazgatásban

A fizetett munkavégzés (alkalmazottként vagy vállalkozóként), a szakmai pályafutás kulcsfontosságú az egyén számára, a társadalmi hasznosság mellett az egyén szempontjából a megélhetést, életszínvonalat és életmódot is meghatározza szakmai pályafutásának minősége. Emellett az egyéni képességek kibontakoztatása, az öndefiníció fejlődése és az önbecsülés tekintetében is meghatározó. Az egyén személyiségtulajdonságainak (érdeklődés, képességek, készségek, attitűd stb.) jobb önmegismerése és a szakmai pályafutáshoz elengedhetetlen folyamatos fejlesztése az egyéni teljesítmény és a pszichés jóllét (well-being) alapfeltétele, valamint a társadalmi jólét (welfare) eszköze. A megfelelő érettséggel megválasztott szakmai pálya, s annak lehetséges korrekciói hozzájárulnak a munkapiac rugalmasságának javításához, a gazdaság változó igényeinek kiszolgálásához is.

A közösségek (akár helyiek, akár a nemzeti közösség) működése szempontjából kiemelt jelentőségű, hogy tagjaik, legyenek bármilyen társadalmi-gazdasági helyzetben, milyen mértékben vannak felvértezve egyes olyan, a szakmai pálya eredményes alakítása mellett egyben a közösségben való konstruktív részvételhez, a demokratikus érdekérvényesítéshez is szükséges tudással és készségekkel, mint az önismeret, az önálló tájékozódás, tanulás, a tervezés vagy az autonóm döntés képessége.

Ebben az összefüggésben a pályorientáció mint szolgáltatás és annak minden állampolgár által elsajátítható tartalma, az életpálya-építési készségek (CMS, Career Management Skills) közjósággként jelennek meg a fiatalok növekedési, keresési és felépítési pályaszakaszában (0-35 éves kor között) (Super, 1980), majd az aktív szakmai pályafutás időtartama alatt (fenntartás, hanyatlás) válnak magánjósággá, amelynek segítségével az egyén munkaerejét, szakmai eredményeit és potenciálját sikeresebben mutathatja meg a munkapiac keresleti oldala számára.

1. ábra. Super szivárványmodellje (Super 1989)

A pályorientációt Magyarországon – a 20. század örökségeként – úgy szokás tekinteni, mint az általános iskola, majd középiskola végén történő, alkalmi külső segítségnyújtást a diákok számára, amelynek elősegíti a leendő munkaerőnek a gazdaság aktuális vagy

rövidtávú igényei szerinti elosztását. Ebben a dokumentumban egy olyan, modern, és nemzetközileg is elfogadott értelmezését fogadjuk el a pályaeorientációnak, amely túllép ezen a felfogáson.

Az iskola, az oktatási rendszer meghatározó szerepet játszik a szakmai pályafutásra, illetve a gazdasági és közösségi életben való részvételre történő felkészülésben-felkészítésben. Ehhez a felkészítéshez az iskolában folyó nevelés és oktatás teljes vertikumán hozzájárulhat. Magyarországon ugyanakkor a közoktatás jelenlegi általánosabban művelő jellege miatt egy ezt kiegészítő, célzott beavatkozással a szakmai pályára való felkészítést eredményesebben lehetne végezni.

A pályaeorientációt, az ebben a dokumentumban ismertetett változatában, egy erre szolgáló eszköznek tekintjük.

Társadalmi szint <i>(kapcsolódás: Nemzeti Reformprogram, Széll Kálmán-terv, EU 2020-stratégia)</i>	Egyéni szint <i>(kapcsolódás: élethosszig tartó tanulás, munkaerő-piaci részvétel, aktív állampolgárság)</i>
Oktatási rendszer hatékony működése	Pályaismeret és önismeret fejlesztése, pályadöntések támogatása, képezhetőség fejlesztése
Munkaerőpiac hatékony működése	Munkaerő-piaci, pályaeépítési ismeretek, készségek fejlesztése, foglalkoztathatóság fejlesztése (employability)
Esélyegyenlőség biztosítása	Életpálya-építési készségek fejlesztése, egyenlő hozzáférés a pályainformációs forrásokhoz, alkalmazkodó készség fejlesztése (adaptability)

1. táblázat: Társadalmi szükségletek és az életút-támogató pályaeorientáció szerepe az egyének oldaláról *(a szerzők saját gyűjtése, szerkesztése nyomán)*

Az életút-támogató pályaeorientáció (lifelong guidance) a pálya- és képzésválasztáshoz, az álláskereséshez, munkába álláshoz, vállalkozóvá váláshoz, munkahely-megtartáshoz, élethosszig tartó tanuláshoz szükséges információszolgáltatást, pályatanácsadást és az életpálya-építési kompetenciák fejlesztését foglalja magába.

Elemi közé tartozik

- pályaeorientációhoz kapcsolódó célzott önismeret-fejlesztés,
- a pályák, a munka világának megismerése, még inkább az abban való eligazodás, az álláskereséshez és munkahely-megtartáshoz szükséges készségek elsajátítása,
- önismeret és pályák világának összekötése, az egyén önreflexiós képességének fejlesztése, az öndefiníció megformálása, majd folyamatos fejlesztése,

- saját pályaterv megvalósításához szükséges tanulási utak, képzési lehetőségek megismerése,
- a képzési, munkapiaci, társadalmi információk megszerzését, értelmezését, a döntések előkészítését, a döntést és a változások elviselését lehetővé tevő készségek megszerzése.

A pályaaorientáció folyamatként kell végigkísérje az egyéneket az óvodától munkás életük végéig. Több szinten – önálló ismeretszerzés, támogatott tájékozódás, tanácsadás, pszichológusi segítség – zajlik, és az iskolának, a tanároknak fontos szerepe van. Az EU-ban külön szakpolitikai terület (lifelong guidance policy), hazánkban azonban jelentőségénél kisebb figyelmet fordítanak rá, és gyakran a pályaválasztási tanácsadással, a jelenlegi törekvések szerint egyenesen a pályára irányítással azonosítják.

A pályafutás-gondozás illeszkedik a munkaerő-piac *rugalmas biztonság* (flexicurity) koncepciójához, és *méltányossági szempontból* is alapvető jelentőségű.

Megfelelő oktatáspolitikai kezeléséhez *szemléletváltásra, a humán erőforrás biztosítására* (tanárképzés, -továbbképzés, tanácsadóképzés) és *szektorokon átnyúló, úgynevezett horizontális (cross-cutting) szakpolitikára*[1] van szükség.

A pályaaorientáció korszerű felfogása, jelentősége az élethosszig tartó tanulás, a munkaerő-piaci rugalmas biztonság követelményei között

Az elmúlt tíz-tizenöt évben az OECD országok egy részében és különösen az EU-n belül a szakpolitikák középpontjába került a *lifelong guidance* (LLG).

Magyarul még nem alakult ki a szakterület elfogadott megnevezése, *több elnevezés is forgalomban van*: pályafejlődési tanácsadás (Ritoók,2008) életpálya-tanácsadás (Borbély-Pecze 2011) vagy életút-támogató pályaaorientáció (Borbély-Pecze 2010); pályatervezés (Szilágyi é.n.). Tanulmányunkban *az életút-támogató pályaaorientáció kifejezést* használjuk a fogalom megjelölésére.

E fogalom lényegében az *egész életen át tartó tanulás* (lifelong learning) „melléktermékeként” alakult ki, de illeszkedik a munkaerőpiac *rugalmas biztonság* (flexicurity) koncepciójához is. *„Azon tevékenységek összességét fedi le, amelyek az egész életen át tartó tanulás kontextusában képessé teszik az európai állampolgárokat arra, hogy meghatározzák kompetenciáikat, érdeklődésüket, képzési és oktatási döntéseket hozzanak, és vezessék saját tanulási, munkavállalási életútjukat az így megszerzett életpálya-építési kompetenciákkal”*[2].

Míg a XX. század második feléig egy szakma fiatalkori elsajátítása után a megszerzett tudással akár évtizedekig be lehetett tölteni azonos munkakört, akár egyazon munkáltatónál, ma az egyéni pályautak egyre kevésbé lineárisak, egyre kevésbé kiszámíthatóak, folyamatos tanulást és a változásokhoz való alkalmazkodást igényelnek. Az egész életút során sokkal nagyobb eséllyel szükséges újat tanulni, a munkát és a tanulást összeegyeztetni vagy váltogatni. A fiatalkori tanulási időszak is

meghosszabbodott, és sokféle tanulási út vált lehetségessé. Megnőtt az *egyén felelőssége* – akár áldás ez, akár teher – a saját életét érintő számos döntésben, választásban, így tanulmányai és szakmai pályafutása alakításában is[3].

Az Európai Unió foglalkoztatáspolitikában alkalmazott ún. *flexicurity/rugalmas biztonság elv alapján* a munkahely ipari társadalomban megszokott biztonságát (s ez a megszokás hatványozottan igaz a poszt-szocialista országokra) felváltja az *átmenetek biztonságának* kiépítése. Átmenet alatt értjük a *munkahelyváltásokat, a pályakorrekciót, a munkakörváltást, a munkatevékenység gazdagítását adott munkahelyen belül, a vállalkozói és alkalmazotti létformák közötti váltásokat, és pályaaorientációs szempontból ide lehet sorolni az „iskola” és a munka, vagy az iskolák közötti váltásokat, illetve az iskolán belüli döntési pontokat* (pl. csoportválasztás, fakultációk stb.).

Ebben az értelemben a pályaaorientáció fő feladatává a változások elviselésének, megértésének, megfelelő kezelésének biztosítása válik. A jól működő pályaaorientáció *mint szolgáltatás és mint rendszer* segít fenntartani az egyén *nyitottságát a változásra*, és megtanítja a változás *kezdemenyezésére, kezelésére, saját pályafutásának irányítására* (careering), a változásokkal járó bizonytalanság *elviselésére*. Az életpálya-építési készségek segítségével megvalósított pályatervek természetesen nem írhatják felül az adott társadalmi-gazdasági-természeti környezet adta lehetőségeket, ezért fontos a pályatervek rendszeres felülvizsgálata, esetenként módosítása. A munkapiac és egyén interakciójában a pályaterv megfogalmazása, megvalósítása jelentheti azt a fajta rugalmasságot, amelyet a piac elvár. A konstruktivista és rendszerelméleti pályatanácsadó iskolák (pl. McMachon, 2011) a pályatervet olyan eszköznek tekintik, amely a folyamatosan változó társadalom és munkapiac között dinamikus, közvetítő szerepet tölt be.

A modern pályaaorientációs elméletekre a *rendszer szemléleti megközelítés* a jellemző. Az emberek és a szakmák „összekapcsolása” helyett az *egyén és széles értelemben vett környezete* (társadalom, gazdaság, természet, munkaerőpiac) folyamatos interakcióját hangsúlyozzák, Donald Super (1994)[4] diadalív modelljében az én, azaz a személyiség önismeretének, öndefiníciójának foka a zárókő, amely egyensúlyt tud képezni a külső tényezők (demográfia, munkaerőpiac) és a személyes tényezők között (érdeklődés, készségek, értékek).

Az egyéni életpálya sikeres *folyamatos* alakításához, menedzseléséhez megfelelő *tudásra és készségekre* van szükség, amelyeket nem válthat ki egy külső, egyetlen alkalommal végzett pályaválasztási tanácsadás – „képességfelmérés” vagy alkalmassági tesztelés és ennek nyomán valamely „pályára irányítás”.

A pályaaorientáció közoktatási aspektusai

Amennyiben ezeket a fentieket elfogadjuk, akkor az *iskolai pályaaorientáció szerepe* is átlényegül, és az egyszeri alkalomra szorító pályaválasztási tanácsadás helyett az *aktív felnőttkori pályafutás, munkaerő-páci részvétel megalapozása*, az ehhez szükséges készségek elsajátítása lesz az iskola feladata.

A jelzett új szükségletek nemcsak a pályaaorientációs gyakorlatot, de magát az oktatási rendszert is kihívások, új feladatok elé állították és állítják.

A pályaaorientáció, egy újragondolt, korszerűbb megközelítésben az *oktatási rendszer modernizációjában is szerepet játszhat*, egyes funkcióit erősítheti, ill. kiegészítheti. Segíthet erősíteni a személyközpontú, a lexikális ismeretekkel szemben a *készségfejlesztésre* nagyobb hangsúlyt fektető pedagógiai gyakorlatot, *nyitottabbá tenni az iskola világát* az iskolán kívüli helyi és társadalmi közeg és annak az egyénnel szembeni elvárásai felé, katalizálni ilyen irányú pedagógiai innovációkat, támogatni az oktatási intézmények *együttműködését* a közösséggel, helyi partnerekkel, és ezzel a diákok számára a tanulási, tapasztalatszerzési lehetőségeket új elemekkel bővíteni. Ugyanakkor az *ágazatokon átívelő pályaaorientációs gondolkodás* ráirányíthatja a figyelmet az egyes *oktatási alrendszerek* – közoktatás, szakképzés, felsőoktatás, felnőttképzés – egymáshoz illeszkedésének a (megoldandó) kérdéseire is.

Vannak olyan országok Európában (főként a finn, osztrák, dán, skót, walesi modelleket érdemes tanulmányozni), ahol *az életút-támogató pályaaorientáció/életpálya-tanácsadás, valamint az életpálya-építési készségek mentén kezdtek hozzá az oktatási rendszer, oktatási alrendszerek átalakításához*. A várakozások szerint mindez rugalmasabb, átjárhatóbb és az egyéni tanulói utak, az esélyegyenlőség szempontjait jobban figyelembe vevő oktatási és ezen keresztül munkaerő-piaci rendszerek kialakítását eredményezheti.

A pályaaorientáció, ha nem is önmagában, de átfogóbb beavatkozás részeként fontos eszköz lehet továbbá a *társadalmi integráció területén*. Azon hátrányos helyzetű gyerekeknek, fiataloknak, akiknek családja, közvetlen környezete az oktatási rendszerről és a munkaerőpiacról korlátozott ismeretekkel, tapasztalattal rendelkezik és ezeken a területeken követhető sikeres modellekkel csekély mértékben tud szolgálni, az életpálya-építéshez használható tudás és készségek megszerzésére is kevesebb esélyük van külön, ilyen irányú beavatkozás hiányában. A hiányok kompenzálásra a *célzott pályaaorientációs támogatás* különféle – testreszabott, könnyen hozzáférhető és a célcsoport speciális helyzetére is reagálni képes – formái alkalmasak lehetnek. A pályaaorientáció mint a tanulmányok és a későbbi életpálya, a „való életben” való boldogulás összefüggéseinek feltárásra alkalmas eszköz egyben bevonható a korai *iskolaelhagyás, lemorzsolódás megelőzését* célzó, motiváló jellegű intézkedésekbe is.

A pályaaorientáció szemléletmódját szükséges követni az iskolaszervezeti döntéseknél, annak meghatározásánál, mikor szükséges szakterületet, szakmát, a későbbi pályafutást meghatározó döntést hoznia a tanulóknak. A megfelelő pályaválasztási döntés feltétele a pályaválasztási érettség (Rókusfalvy, 1969), amelynek elérésével a személy képessé válik olyan pálya választására, ami mind a személyiségének, mind az elhelyezkedési lehetőségeknek megfelel. A pályaválasztási érettség elérését ugyan elősegíti a pályaaorientáció, de az általában csak bizonyos életkor után alakul ki. Mivel a megfelelő választás mind a szakmai képzésben való sikeres részvétel, mind a későbbi szakmai beilleszkedés előfeltétele, *a pályaválasztási érettség elérése előtti választási kényszer iskolai, ill. foglalkoztatási kudarchoz vezethet*.

Mindezek alapján *célszerű olyan – a komprehenzív iskola irányába mutató – iskolaszervezeti változtatások végiggondolása, amely a szakképzésbe lépés előtti egy vagy két évfolyamon orientációs jelleggel, fakultációk szabad választásával lehetővé teszi a pályák megismerését.*

Pályaorientáció mint szakpolitika

Bár a rendszerváltás óta a hazai piacgazdaságban is felértékelődhetett volna az életút-támogató pályaorientáció, az önálló pályafutás-gondozás jelentősége, ez mindmáig az *oktatáspolitikai és a pedagógiai munka mostohaterülete maradt. A pályaorientáció mint a tanulás és a munka világát összekötő szakpolitika* egész egyszerűen hiányzik a rendszerváltás utáni magyar oktatáspolitikai dokumentumokból[5].

A szakmai elhanyagoltságot jól jelzik az egymással párhuzamosan megjelenő, ám jelentéstartalmukban alig tisztázott elnevezések.

Míg pályaorientációról vagy hasonló terminusokkal illetett tevékenységekről (pl. pályaválasztási tanácsadás, karriertanácsadás stb.) szó esik a különböző szakpolitikákban – elsősorban a közoktatás, szakképzés, felsőoktatás, foglalkoztatás szektoraiban –, *az egyes területeken eltérően értelmezik, hogy mi értendő ez alatt.* Minden szektor külön, a saját ágazati logikáján belül, annak megfelelően szán valamilyen szerepet és feladatot a pályaorientációnak.

Az egyes szakterületek feletti (s az oktatás, foglalkoztatás mellett a szociális szféra és a közművelődés is ide értendő), *horizontális szempontú, érdemi ágazatközi együttműködésen alapuló pályaorientációs szakpolitika jelenleg nem létezik Magyarországon.* Ez részben hatékonysági szempontból előnytelen, hiszen a különböző ágazatok célcsoportjuk, céljaik, tartalmuk és volumenük szempontjából össze nem hangolt szolgáltatásai átfedéseket, illetve ellátatlan területeket eredményezhetnek. Még nagyobb problémát jelent, hogy csak a horizontális szempont érvényesítése tenné lehetővé, hogy *a pályaorientáció az egyéni életút és tanulmányi-szakmai pályafutás folyamatosságát figyelembe véve, személyközpontúan működhessen.* Ennek hiányában az egyéni életpályán való, minél zökkenőmentesebb előrehaladást folyamatában, egyéni élethelyzet- (és nem szolgáltatási alrendszer) -specifikusan támogatni nem lehetséges. Az aktuális ágazati szakpolitikai logika, illetve a szektorok mentén széttöredezett pályaorientációs szolgáltatások között való eligazodás terhe ugyanakkor az egyénekre hárul, megnehezítve a szolgáltatásokhoz, információkhoz való hozzáférést (különösen az alacsonyabb érdekérvényesítő képességgel rendelkező, hátrányos helyzetű embereket, akiknek a szolgáltatásra különösen nagy szükségük lenne). A hozzáférés további akadálya az a csak szűk kör ellátására alkalmas kapacitás, amely a jelenlegi struktúrákban humán erőforrás és finanszírozás szempontjából rendelkezésre áll.

Azonban jelenleg még a sikeres hozzáférés esetén sem garantált, hogy az érdeklődő az egyéni életutat középpontjába helyező, egyben az aktuális gazdasági-társadalmi valóságot figyelembe vevő, az egyéni és közösségi érdekek közti összhang elősegítését

támogatni képes pályaaorientációs szolgáltatáshoz jut. Ma Magyarországon a *pályaaorientációs szolgáltatások általában a rendszerváltás előtti évtizedek gyakorlatát viszik tovább* mind szellemiségben, mind a konkrét megvalósítás tekintetében

Alapjaiban szükséges tehát átgondolni és a jelen körülményekhez igazítani azt, hogy mi értendő ma pályaaorientáción, mire lehet alkalmas és mit várhatunk tőle. Az újragondolásban segítségünkre lehetnek a pályaaorientációs szakma elméleti hátterének új, korszerű irányai, valamint azok a nemzetközi tapasztalatok, amelyeket 2000-es években indult pályaaorientáció-modernizálási hullám nyomán gyűjtöttek a világ számos országában, köztük az Európai Unió tagállamaiban is. Az újításoknak egységes, átfogó és az egyes *ágazatok feletti szemléletből* szükséges kiindulniuk, de emellett az *egyes alrendszerek működésébe is szervesen illeszkedniük* kell ahhoz, hogy érdemi hatást gyakorló, mindenki számára hozzáférhető és hosszútávon fenntartható szolgáltatások jöjjenek létre.

A gyermekkortól a fiatal felnőttkorig terjedő időszak az, amelyben az egyéni életpálya nemcsak elindul, de a sikeres alakítására való felkészítés érdekében a legtöbbet lehet tenni. Ennek megfelelően az *oktatáspolitiká* az egyik fő terület, amelyhez a pályaaorientáció kapcsolódik.

Történeti visszatekintés és jelenlegi helyzet

Pályaaorientációs szakpolitika Magyarországon

Valójában koherens, szakmailag vállalható pályaaorientációs szakpolitika – egyes projekteken folyó fejlesztéseket leszámítva – a 80-as évek óta nincsen Magyarországon, az utolsó ilyen jogszabály 1971-ben jelent meg. Az 1971-es kormányhatározattal életre hívott ifjúsági pályaválasztási tanácsadó rendszer a nyolcvanas évek elejéig állt fenn, akkor a pályaválasztás önálló intézményrendszerét megszüntették és beolvasztották a megyei pedagógiai intézetekbe.

Az 1971-es kormányhatározat és az azt követően kialakult intézményrendszer, terminológia (pl. üzemlátogatás, pályaválasztási forgószínpad, pályaválasztási felelős, pályaválasztási felelősök kézikönyve, stb.) látens módon a mai napig meghatározza a magyar oktatáspolitikai gondolkodást. A jelen és az elmúlt korszakok kormányzatai *még ma is ezt a 40 évvel korábbi ipari társadalmi igényekre kialakított rendszert tekintik megvalósítandó célnak* (amely egyébként a maga korában is a tanulók alig 5%-át érte el, és erősen lejtett az iskolázottabb szülők gyermekei felé). Nem veszik figyelembe, hogy megváltoztak azok a körülmények, amelyekhez a tanácsadás akkori koncepciója illeszkedett. Időközben megszűnt nemcsak a tervgazdaság, de a teljes foglalkoztatottság is. Átalakult Magyarországon a társadalmi és gazdasági közeg, felgyorsult a technológiai fejlődés, s egy kicsi, a világgazdasági mozgásokra végtelenül nyitott piacgazdaság jött létre. A munkavállalókkal szembeni követelmények változtak, ide értve a képzettség szintjét és annak tartalmát is.

Ugyan a pályaválasztási tanácsadás mellett már a rendszerváltástól megjelent a *pályorientáció* fogalma, azonban sokszor pályorientáción is elsősorban a pályaválasztási tanácsadást értik. Bár az 1995-ben elfogadott Nemzeti Alaptanterv megfelelően kezelte az új fogalmat, és a későbbi NAT-okban is kiemelt fejlesztési területként jelenik meg a pályorientáció, azonban a megnevezett pedagógiai feladatok végrehajtásához eddig még nem kapcsolódott végrehajtási intézkedés és megfelelő erőforrás. Mivel sem az iskolairányítás, sem a pedagógusok nem kaptak kellő támogatást és teret a tényleges pályorientációs kompetenciafejlesztés megvalósítására, így erre a gyakorlatban csak igen kevés iskolában kerülhetett sor.

A kettőezres évek elején (HEFOP 2004-2008) angolszász mintára megjelentek az életpálya-építés, a felsőoktatásban már a kilencvenes évektől a *karrier tanácsadás* elnevezések is, azonban az Európai Unió által 2004 óta konzekvensen használt pályorientációs fogalom, angol eredetiben *lifelong guidance*, tartalmi átvételére eddig csak projektszinten került sor. Eklatáns példája a terület pseudo-modernizációs törekvéseinek, hogy az OECD számos országban jelentős hatást kiváltó pályorientációs szakpolitikai kötetére (*Career guidance and public policy, 2004*) való hivatkozásokban a korábbi oktatási tárca (OKM) magyar fordításában folyamatosan a „pályaválasztási tanácsadás” szerepel, és a kötet tartalma lényegében semmilyen befolyást nem gyakorolt sem a 2005-ben megszületett *magyar egész életen át tartó tanulási stratégiára* (amelyben a pályakövetéssel egy bugyorba került a pályorientáció), sem a *NSRK I. (NFT I.) 2004-2008 közötti tervezési és megvalósítási időszakára*. (A HEFOP 3.1.1 A közoktatás kompetencia alapú megújítása intézkedésben helyet kapott ugyan az életpálya-fejlesztés kompetenciaterült, de az OECD kötet szakpolitikai ajánlásai nélkül.)

A rendszerváltás utáni két *közoktatási törvény* (közoktatási törvény 1993, és nemzeti köznevelési törvény 2011) – bár eltérő ideológiák mentén születtek – megtartotta a „továbbtanulási, pályaválasztási tanácsadás” elnevezést, és a pályorientáció más elemeire nem tér ki. A jelenlegi szabályozás az 1993-as közoktatási törvényhez hasonlóan alapvetően a pedagógusok mindennapi munkáján, az iskolán kívül, a pedagógiai szakszolgálatoknál helyezi el a pályaválasztás ügyét, valamint a pedagógusok pályorientációs tevékenységének szakmai támogatását (2011. évi CXC 18.§. 2f; 51/2012. (XII. 21.) EMMI 26.§).

A *Nemzeti alaptantervekben* (1995, 2003, 2007, 2012) szóhasználatban is megjelenik a pályorientáció (pl. 110/2012 (VI.4.) 3. § 4), azonban a megnevezett pedagógiai feladatok végrehajtásához eddig nem kapcsolódott végrehajtási intézkedés és megfelelő erőforrás.

A **szakképzési törvény**[7] részletesen foglalkozik a pályorientációval. Megfelelően definiálja az életpálya-tanácsadás fogalmait, de nem világos, hogyan képzei el a szolgáltatások gyakorlati megvalósulását. A törvény szerint „az életpálya-tanácsadás feladatainak ellátásában részt vesz az alapfokú iskolai oktatást nyújtó intézmény, a szakképző iskola, az iskolafenntartó, a gazdasági kamara, a munkaadói és munkavállalói érdekképviseltek, a megyei fejlesztési és képzési bizottság, valamint a nemzeti foglalkoztatási szerv. Az életpálya-tanácsadási szolgáltatást valamennyi érintett részére

elérhetővé kell tenni.” Az életpálya-tanácsadási szolgáltatás feladatainak ellátását a nemzeti foglalkoztatási szerv koordinálja, és a megyei fejlesztési és képzési bizottságoknak és a gazdasági kamaráknak is szerepük van.

A 2010-es, 2020-as évek gazdaság- és foglalkoztatáspolitikai, valamint oktatáspolitikai stratégiáinak rendelkezései (mindezen dokumentumok közös kiinduló alapja a Széll Kálmán Terv két változata, 2011, 2012) a fiatalok jelentős részét nem érik el, a végrehajtásban egyértelműen dominálnak az ipar ifjúsági szakmunkásigényei (amely nem azonos a teljes termelő szféra munkaerőigényével), és az oktatási-munkaügyi szakterületek partnerkapcsolata lényegében a munkaügy felé lejt.

Fontos hangsúlyoznunk, hogy az állam anélkül mond véleményt és alakít pályaorientációs tevékenységeket, hogy előzetesen annak tartalmát, működését bizonyító *indikátorait* tisztázná. Az elmúlt 40 évben, ide érte a létező szocializmus utolsó másfél évtizedét is, *nem készült elemzés a magyar oktatási rendszer pályaorientációs kapacitásairól* (személyzetéről, időráfordításáról, eszközkészletéről). Ennek következtében az elmúlt időszakok fejlesztései anélkül azonosítanak problémákat (és kezdenek erőforrásokat mozgósítani a megoldásuk érdekében), hogy a megfelelő helyzetértékelés megtörtént volna, így *a tényeken alapuló szakpolitika (evidence-based policy) elvárásai egyelőre ezen a téren nem teljesülnek.*

Az életpálya-építési szolgáltatások jelenlegi helyzete

Magyarországon a rendszerváltást követően a *foglalkoztatási szervezet* volt a legaktívabb a pályaorientációs fejlesztések támogatásában, kivitelezésében. Az Országos Munkaügyi Központ 1991-től szakmai anyagokat dolgozott ki, a munkaügyi kirendeltségek munkavállalási tanácsadókat alkalmaztak, akik csoportos és egyéni tréningeket tartottak, Pályakezdők kirendeltsége, Álláskereső klubok és teaházak, Foglalkoztatási Információs Tanácsadók (FIT), Foglalkoztatási Információs Pontok (FIP) jöttek létre, az akkreditált felnőttképző intézmények kötelező elemévé vált az álláskereső technikák oktatása, elindult az ügyfélbarát szervezet fejlesztése

A foglalkoztatási szolgálat szakemberei és intézményei az iskolákat is segítették. pályaválasztási kiállításokat szerveztek, az iskolákban előadásokat, információs tanácsadást tartottak. A munkaügyi szervezet saját és vásárolt kapacitásaival azonban értelemszerűen nem fedheti le teljes egészében egy másik társadalmi alrendszer, a közoktatás növekvő igényeit.

A fokozatos leépítések és forráskivonás miatt a foglalkoztatási szolgálat ma már inkább már csak megrendelőként (OFA, TÁMOP pályázatok, decFA) jelenik meg, a kivitelezést a legjobb esetben is csak a szerződött partnerek végzik el. Érdemi szolgáltatásvásárolás főként a TÁMOP programok keretében van, amelyek felett a szakmai kontroll jelenleg osztott felelősségként jelenik meg az NGM és a NFM/NFÜ között.

A *Nemzeti Szakképzési és Felnőttképzési Intézetben* (NSZFI) több pályaorientációs fejlesztés folyt, elsősorban a *Szakiskolai Fejlesztési Program* keretében. Ezek eredményei részben elérhetőek, de karbantartásuk, továbbfejlesztésük nem megoldott.

A felnőttképzésben részt venni kívánók számára jelenleg semmilyen rendszerszintű pályorientáció nem létezik, a jogszabályokban sehol sem szerepel a bármely felnőtt által igénybe vehető pályorientáció, pályainformáció-, képzési információ-nyújtás. Ennek a feladatnak nincs gazdája, néhány civil szervezeten, közművelődési intézményen, internetes tartalomszolgáltató vállalkozáson, képző központon kívül ilyen szolgáltatást senki sem nyújt. Az *Állami Számvevőszék (2009) jelentése* megállapítja, hogy a felnőttképzés finanszírozása mellett a legnagyobb gond, hogy felnőttképzésbe bekapcsolódni vágyók és a felnőttképzésben részt vevők számára nem áll rendelkezésre átlátható, az egyes intézmények érdekei felett álló, államilag garantált információkat tartalmazó pályainformációs szolgáltatórendszer.

A *felsőoktatásban* pályorientációs tevékenységet – amit e területen karrier-tanácsadásnak szoktak nevezni – általában intézményi, kari hallgatói karrierirodák végeznek. Magyarországon az elmúlt évtizedben ezen a területen fejlődött leglátványosabban a szolgáltatásnyújtás, ez azonban ma még nem standardizált az irodák erőforrásai, eszközellátottsága és a munkatársak szakmai felkészültsége tekintetében.

A *közművelődési intézmények* tevékenységszerkezetének sokszínűsége, a közösségi szolgáltatások jelenléte sajátos lehetőségeket teremt az életpálya-tanácsadás rendszerében. A közművelődési intézmények egy 2004-es HEFOP pályázatot követően kapcsolódtak be a pályainformációs tanácsadásba. Létrejött a *PALLÓ Felnőttképzési Tanácsadó Szolgálat*, majd a PALLÓ Hálózat, amely később az iskolákban is folytatott információs tanácsadó tevékenységet. A Budapesti Művelődési Központban jelenleg is működő rendszer azonban nem vált a közművelődés országosan alkalmazott pályainformációs modelljévé.

A *civil és a szociális szféra* sok színterén – családsegítőkből, nevelési tanácsadókból, ifjúsági irodákból, munkanélkülieket segítő egyesületekben stb. – folyik valamilyen szintű életpálya-tanácsadás, nem ismeretes, pontosan milyen tanácsadási kompetenciával rendelkező szakemberek végzik ezt, illetve a hazai hiányosan elérhető ismeretek, információs bázis mellett mire támaszkodhatnak munkájukban.

A *szakemberképzéshez* a tanácsadás minden szintjén rendelkezésre állnak akkreditált képzések. Magyarország úttörő szerepet játszott a tanácsadás második szintjén kompetens tanácsadók – *munkavállalási tanácsadó, pályorientációs tanár, diáktanácsadó* – felsőoktatási képzésében. Az információs tanácsadói területen sikeresen működött a *felnőttképzési konzulens* képzés és több pedagógus-továbbképzési akkreditált program.

Ez a rendszer összeomlóban van. A munkavállalási tanácsadó alapszaktól a csak önköltségesen tanulható andragógia alapszak szakiránya lett, az emberi erőforrás tanácsadó mesterszak inkább HR-eseket képez, a konzulens képzésre nincs forrás.

Az *integrált, ágazatokat összekötő pályorientációs rendszer* kialakításának igénye a rendszerváltás után először a második Nemzeti Fejlesztési Terv keretei között merült fel, amelynek tervezésekor fontos szerepet szántak a pályorientációs fejlesztéseknek. A Társadalmi Megújulás Operatív Programban (TÁMOP) kiemelt projektjeként szerepelt a 2.2.2 számú, „A pályorientáció rendszerének tartalmi és módszertani fejlesztése” megnevezésű projekt. Az eredetileg három fázisra, 3+3+2 évre bontott program a 70-es évek óta nem látott mértékű szakmai fejlesztést vizionált a tervezéskor. A 2008-ban induló első időszak pályázati felhívása az alábbi helyzetértékeléssel indokolta a programot: „A pályorientációs rendszer fejlesztésének szükségességét az indokolja, hogy hiányosak, illetve az egyes szakpolitikai rendszerekben elszigeteltek a pályorientációs szolgáltatások, amely nagymértékben hozzájárul a nem tudatos pályaválasztáshoz, növeli a képzés során a lemorzsolódást, valamint a sikertelen pályaválasztások számát. Magas azoknak az aránya, akik nem abban a szakmában helyezkednek el, amelynek gyakorlására éveken keresztül készültek, emiatt a képzésbe befektetett erőforrások nem vagy nem kielégítően hasznosulnak.” (NFÜ, 2008).

A feladat végrehajtását a foglalkoztatási szolgálat kapta meg. E döntés mögött óhatatlanul látszódott a rendszerváltás előtti hazai gyakorlat maradványa, az oktatáspolitikai és a munkaügyi politika folyamatos rivalizálása.

Az első időszak 2011 nyarán lezárult, a program második időszaka 2012 nyarán indult el.

A 2008-2011 közötti első programidőszakban sikerült a projektet az európai életút-támogató pályorientációs szakpolitika irányába állítani. Eredményeiről (Watts 2010) nemzetközi szakpolitikai értelemben méltató értékelés született. Az értékelés kiemelte a fejlesztés szektor- és ágazatsemleges , tehát azt a tényt, hogy egyszerre kívánta pályorientációs módszertannal, kapacitás-fejlesztéssel, képzéssel támogatni a közoktatás, szakképzés, felnőttképzés, felsőoktatás, munkaügy, közművelődés állami, egyházi és magán intézményrendszereit, az abban dolgozókat és a lakosságot.

A kiemelt program leglátványosabb eredményeként 2010-ben elindult a Nemzeti Pályorientációs Portál (NPP), amely három csatornára osztott belépést tett lehetővé a) a munka világa, b) a tanulás világa, illetve c) a pályorientáció mint professzió iránt érdeklődő látogatók számára.

A fejlesztés támogatására 2008-ban megalakult a Nemzeti Pályorientációs Tanács (NPT), amelyben a felsorolt szektorok mindegyike helyet kapott. A tagság kiegészült a szakszervezetek és a munkaadók delegáltjaival. A Tanács feladata volt a fejlesztés szakpolitikai támogatása, annak tartalmainak eljuttatása az egyes szektorokba, valamint a szektorális igények becsatornázása a fejlesztésbe. A Tanács 2012 nyarán megszűnt, tevékenységét az újjáalakított Nemzeti Szakképzési és Felnőttképzési Tanács (NSZFT) egyik albizottsága vette át.

A pályorientáció rendelkezésre álló eszközkészletéről és informatikai bázisáról a későbbiekben külön szólnunk.

Életút-szemléletű pályorientáció megjelenése a közoktatásban

Bár a pályorientáció a korábbi Nemzeti Alaptantervben is kiemelt fejlesztési terület volt, és szerepelt az Életvitel és gyakorlati ismeretek műveltségterület fejlesztési céljai között is, *az iskolák nagy részében tanórai keretekben egyáltalán nem foglalkoztak vele.* [8] .

Az általános iskolákban az Életvitel és gyakorlati ismeretek műveltségterület oktatása általában a technika tantárgy és/vagy az osztályfőnöki óra keretében folyt, és az osztályfőnökök, valamint a technikatanárok és az osztályfőnökök többsége nem rendelkezett a pályorientációhoz szükséges ismeretekkel. A középiskolákban pedig – a korábbi világbanki szakközépiskoláktól eltekintve – egyáltalán nem volt a műveltségterülethez kapcsolódó tantárgy.[9]

A *jelenlegi NAT* műveltségi területek százalékos arányaira adott ajánlása szerint az Életvitel és gyakorlat műveltségterületre 5-8. évfolyamon az órakeret min. 4-10 %-át, 9-11.-en 4-8 %-át, 11-12-en 0 %-át kell fordítani.

Ennél rosszabb helyzet jelenik meg az új kerettantervekben:

A pályorientációra általános iskolában a tanterv típusától függően összesen 8 vagy 18 (emelt szint esetén 20 vagy 37) óra jut – a 7. és 8. évfolyamon -, amely magában foglalja az üzemlátogatással töltött órákat is.[10]

A gimnáziumban csak a *11. évfolyamon van összesen 9 tanóra* az életpálya-tervezés, munkavállalás, felnőttkori tanulási lehetőségek témakörre.[11] Szakközépiskolában – bár a fejlesztési célok között a kerettanterv itt is kifejti a pályorientációt – kifejezetten *erre szolgáló tantárgyi időkeret nem áll rendelkezésre.*

A szakiskolában[12] az osztályközösség-építés művelődési terület keretében *a három év alatt kb. 6-8 óra* fordítható munkaerő-piaci ismeretek, életpálya-építési kompetenciák fejlesztésére (bár a művelődési terület egészében cél a munkavégzéshez szükséges kulcskompetenciák fejlesztése). Ennél lényegesen magasabb – évi 36 óra – időkeret lesz a pályorientációra az általános iskolai végzettséggel nem rendelkezők számára indított *HÍD II. programban*, a középfokú iskolába fel nem vett tanköteles tanulók számára szervezett *HÍD I. programban* pedig a tananyag meghatározó részét teszi ki a pályorientáció (51/2012 EMMI, 9. melléklet). A középiskolai tanterv pedig az Arany János Tehetséggondozó program esetén teszi lehetővé nagyobb óraszámban az életpálya-építési kompetenciák fejlesztését (51/2012 EMMI, 7. melléklet).

A pályorientációs ismeretek a tanárok alapképzésében egyáltalán nem, a pedagógus-továbbképzésekben pedig csak esetlegesen jelennek meg. Így – bár a köznevelési törvény a tanulók pályaválasztásának segítségét a tanárok kötelezettségei között sorolja fel, hogy „tanítványai pályorientációját, aktív szakmai életútra történő felkészítését folyamatosan irányítsa” és az osztályfőnökök maguk is érzik a segítségnyújtás szükségességét – *az iskolában hiányzik a szükséges szakértelem, eszköztámogatás és időkeret.*

A tanulóknak, szüleiknek és tanáraiknak *a kellő információ sem áll rendelkezésükre*. Egyedül a felsőoktatásba való jelentkezéshez szükséges pályainformáció-nyújtás tájékoztató felülete kellően megoldott (FELVI). A szakképzési irányú, illetve általában a középfokú továbbtanuláshoz jelenleg – néhány magánkezdeményezésű honlap mellett – a fejlesztés alatt álló *életpalya.munka.hu* és *oktatas.hu* oldalak adnak segítséget. Ezek ismertsége azonban nem megfelelő, és – mivel jogszabály nem teszi kötelezővé karban tartásukat – meglétük és napra készségük a mindenkori oktatásirányítási és foglalkoztatáspolitikai vezetés, illetve a pályázati forrás függvénye.

Ráadásul hiába állna rendelkezésre megfelelő információ, az ahhoz kapcsolódó segítségnyújtásra, mélyebb tanácsadásra nincsen mód. A továbbtanulási döntések meghozatalában a tanulók és a tanárok elvileg igénybe vehetnék a *pedagógiai szakszolgálatok* segítségét, azonban ehhez már a fővárosban sem áll rendelkezésre számottevő kapacitás. Az új tankerületekben semmilyen szabály sem írja elő, hogy a tanulólétszámhoz arányosítva megfelelően képzett pályaaorientációs szakemberek álljanak rendelkezésre. Valós kapacitáselemzés pedig sohasem készült. Így nem teljesülhet a szakképzési törvény azon előírása sem, hogy „az iskolai rendszerű oktatásban és szakképzésben tanulók – kiskorú tanuló esetén a szülő (gyám) – részére egyenlő hozzáférést kell biztosítani az életpálya-tanácsadási szolgáltatásokhoz. Ennek keretében biztosítani kell, hogy a tanuló az iskolai előmenetele során, a továbbtanulási, iskolaváltási, iskolatípus-váltási, továbbá szakmaválasztási vagy szakmaváltási döntését megelőzően legalább egyszer személyre szabott életpálya-tanácsadási szolgáltatásban részesüljön.”

A szakképzési törvény szerint az iskolai pályaaorientációban részt vesznek *a gazdaság képviselői* – a gazdasági kamara, a munkaadói és munkavállalói érdekképviseletek, a megyei fejlesztési és képzési bizottság, valamint a nemzeti foglalkoztatási szerv. Mivel a vonatkozó NGM rendelet még nem jelent meg, nem tudható, hogy mi lesz a jogszabály által meghatározott szerepük

Pályaaorientációs szakpolitika a közoktatásban – alapelvek és javaslatok

Miért (lenne) szükség pályaaorientációs szakpolitikára az oktatáspolitikában?

Ahogy korábban már kiemeltük, a csupán egyes ágazatokra külön-külön jellemző, széttöredezett pályaaorientáció helyett *a horizontális megközelítést* tartjuk elengedhetetlennek. Ugyanakkor az egyes ágazatok, szakterületek működésében is meg kell találni a pályaaorientáció szerves helyét, és gondoskodnunk kell annak érdemi, tartós beágyazásáról.

Az eddigi magyarországi tapasztalatok rámutattak, hogy a közszféra számára történő, projektszerű fejlesztések (elsősorban EU-s forrásokból) nem szervesülnek, elakadnak akkor, ha az állam részéről nincs biztosítva az integrálásukhoz a megfelelő szakpolitikai keret, a megfelelő jogi forma, finanszírozottság, szakember-ellátottság, irányítás, monitoring, visszacsatolás.

A meglévő szakpolitikához, a létező jogszabályok szintjén a létező szolgáltatásokhoz egyszerűen és reflektálatlanul „hozzátenni” új elemként a pályaeorientációt (ahogyan pl. a pályaválasztási tanácsadás mint a pedagógiai szakszolgálatok feladatainak egyike ma megjelenik) nem célravezető megoldást, ennél jelentősebb újragondolásra és szakpolitikai lépésekre van szükség.

Az oktatás az a terület, ahol a legkorábban, a leghatékonyabban és a legszélesebb körben lehetséges pályaeorientációs szolgáltatást nyújtani, az életpálya-építési készségeket fejleszteni. Az oktatáspolitikában a pályaeorientáció kérdései marginális jelentőséggel bírtak mindeddig; ezen a téren ma Magyarországon a pályaeorientációs szakpolitika kialakításának jelentős újításokat kellene hordoznia.

Amikor szakpolitikák szükségességéről beszélünk, elsősorban az állampolgároknak és a munkapiac keresleti oldalának igényeit szükséges figyelembe vennünk.

Az állampolgárok oldaláról egyfelől felmerül az *eligazodás iránti igény*. Az oktatás felhasználóinak (gyerek, szülő) folyamatosan változó és tartalmában alakuló tisztázandó kérdései *vannak a pályaválasztással, azaz pályák, foglalkozások tartalmával, a tanulói utakkal, iskolatípusokkal és a konkrét képzési lehetőségekkel, az adott végzettségekkel elérhető munkaerő-piaci lehetőségekkel* kapcsolatban. A mai magyar valóságban a pályafutás megalapozásával kapcsolatos döntések meghozatalában szülő, gyerek és pedagógus is magára van hagyva. A szakpolitika feladata, hogy *biztosítsa ezeken a pontokon a megfelelő információt és segítő szolgáltatásokat*.

Bár ez az igény a legfontosabb döntési pontokon jelenik meg a leglátványosabban, *hibás lenne az egyszeri tanácsadást tekinteni a legfontosabb feladatnak*. Ez a megoldás táptalaja a „divatszakmák”; „hiányszakmák” irányába történő direktív pályairányításnak, amely esetben a gyermekeken és családon kívüli pillanatnyi külső tényező határozzák meg a döntést. Amennyiben nem folyamatelvű, hanem statikus a megközelítés és egyetlen időszakra (pl. 7. vagy 8. osztály) korlátozódik az információszolgáltatás, az nem éri el célját. Rendszerszinten sajnos ez a rossz gyakorlat jellemzi a magyar közoktatást.

Az egyén és a társadalom alapvető érdeke, hogy az állampolgárok egy folyamat során megszerezzék azokat az ún. életpálya-építési készségeket – (ELPGN, 2009) megfogalmazásában – *„amelyek megszerzése képessé teszi az egyént arra, hogy összegyűjtsön, értelmezzen és szintetizáljon önismereti, oktatási és munkaerő-piaci információkat, valamint arra, hogy e szintézis alapján pályatervet készítsen, vizsgáljon felül vagy valósítson meg.”* A jól működő pályaeorientáció mint szolgáltatás és mint rendszer segít fenntartani az egyén nyitottságát a változásra, és megtanítja a változás kezdeményezésére, kezelésére (careering), a változásokkal járó bizonytalanság elviselésére.

Manapság rengeteg szó esik a *vállalkozások, a munkáltatók képviselői szerepéről az oktatás vonatkozásában*, miközben szerepük nem tisztázott.

A pályorientáció *nem szolgálhatja a munkaadók pillanatnyi érdekeit*, a közeljövő hegesztőiért, ácsaiért és ápolóiért folytatott munkaerő-tartalék harcot, hanem hosszútávú szakpolitikai alapú gondolkodás tárgyát képezni, ahogyan az oktatáspolitikai egésze is.

Legalábbis az általános iskola, de a középfokú oktatás közműveltségi tartalmairól kimondható, hogy azok *közjóságokként viselkednek*, a társadalmi együttélés minősége és a munkapiac harmonikus működése függ tőlük, senkit sem lehet megfosztani a használatuktól, és közpénzből szükséges fenntartani azokat.

Hosszútávon – mint az az OECD és az Európai Unió szakanyagokból is kitűnik – *a gazdaságnak, s így a vállalkozásoknak is a technológiai és piaci változásokhoz, a munkahelyi környezethez való alkalmazkodásra, az élethosszig tartó tanulásra képes, megfelelően képzett, életpálya-építési készségekkel felvértezett munkaerő rendelkezésre állása az érdeke.*

Emellett természetesen a szakpolitikának – a gyermekek érdekei elsődlegességét szem előtt tartva – törekedni kell *a munkaerő-piaci szempontok figyelembe vételére és a vállalkozók munkaerővel szembeni igényeinek megismerésére, közvetítésére is.*

A *helyi társadalom és munkapiac* vonatkozásában kiemelten hasznos, ha nemcsak a multinacionális nagyvállalatok, de a kisebb szervezetek is megközelíthetővé válnak a fiatalok, szüleik és az egész helyi társadalom számára. A pályák világáról, azok aktuális tartalmáról első kézből átadható információkkal a vállalkozások rendelkeznek. A kapcsolatépítés azonban nem kizárólag a szakképzés keretében kell folyjon, hanem az *orientációs ifjúsági munka* része kell legyen (ilyen tevékenységek például. üzemlátogatások, iskola nyílt napok, 1-2 hetes nyári munkagyakorlatok, önkéntes munkák). Elsődleges célja a fiatalok *élményszerzésének és próbálkozásainak* támogatása, amely megelőzi a szakma-, iskolaválasztást, és *nem* az, hogy megteremtse a *korai zárás* pedagógiaileg indokolatlan lehetőségét.

A pályorientációs szakpolitika szempontjai

Az eddigiek alapján egy új pályorientációs szakpolitika és rendszer kialakításához néhány kulcsszempontot mindenképpen érdemes figyelembe venni.

Alapvető szempont a *"pályorientáció" új értelmezése*, amely nemzetközi viszonylatban az elmúlt évtizedekben, különösen a 2000-es években megjelent, különösen ennek az oktatás szempontjából központi jelentőségű aspektusa, az *"életpálya-építési készségek"* fejlesztése. (Ezekről a bevezető fejezetben már szóltunk.) Figyelembe veendőek a nemzetközi gyakorlati tapasztalatok, a nemzetközi szakpolitikai kontextus, és az eddigi magyarországi pályorientációs fejlesztések tapasztalatai, tanulságai is.

A korábban elmondottak értelmében az iskolai pályorientáció szerepe is átlényegül, és az egyszeri pályaválasztási tanácsadás helyett az *aktív felnőttkori pályafutás, munkaerő-piaci részvétel megalapozása, az ehhez szükséges készségek elsajátítása* lesz az iskola

feladata. Azaz nem csupán egyetlen döntési pont támogatása, hanem döntések sorozatának meghozatalára történő felkészítés egy olyan társadalomban, ahol a karrier/életpálya szabadon választható és konstruálható.

A pályaorientációs feladat folyamatelvű, az egyén személyiségfejlődésével összehangolt lépésekre épülő és az egyén életútjában szigetszerűen felbukkanó szolgáltatásként való értelmezése szükségessé teszi az *oktatási és munkaügyi intézményrendszerek összekötését* annak érdekében, hogy kialakulhasson *az egyén – a poszt-indusztriális korszak tanulója és munkavállalója – szempontjából releváns támogatást nyújtani képes rendszer*. Ez az összekapcsolás számos egyéb oktatáspolitikai, foglalkoztatáspolitikai „ügygel” is összefügg (validáció, képességstratégia, munka-magánélet új egyensúlya és atipikus foglalkoztatás stb.)

A tanulók pályaválasztásában, illetve pályaválasztást befolyásoló lépéseiben – az életkorral csökkenő mértékben – *meghatározó szerepük van a szülőknek*. Eredményes pályaorientáció a szülők megszólítása, informáltságuk, életpálya-építési készségeik javítása nélkül elképzelhetetlen. A szülők számára az aktuális munkapiac működéséről, a pályák sokszínűségéről és az ember-pálya megfeleltetés többszörösen összerendelhető kölcsönösségéről (minden fiatal pályák tucatjain lehet képes a beválásra) ugyanúgy érdemes beszélni, akár csak a fiatalokkal.

A családi szocializáció, a szülői életpálya minták meghatározó szerepet játszanak a fiatalok választásaiban, ugyanakkor esélyek mellett veszélyeket is magukban rejtnek. Az egyik ilyen tipikus probléma a korai zárás, amikor a fiatal szülői készítésre úgy választ pályát, hogy saját identitás-krízisének nem esik keresztül. Jellemzően az így kikényszerített pályán a fiatal nem válik be, vagy később felnőtt korában, folyamatos krízisként éli meg a választott pályán végzett tevékenységet.

Fontos, hogy a pályaorientációs/életpálya-építési szakpolitikát *szakpolitikai, intézményi-menedzsmenti és a praxis (szolgáltató és ügyfél) oldalairól* is felépítsük. Az elmúlt évek próbálkozásai a praxisra és azon belül is lényegében a szolgáltatásnyújtóra (pedagógus, tanácsadó, pszichológus) koncentráltak, miközben a szakpolitika és az intézmények vonatkozásában nem történtek lényegi lépések.

A szolgáltatások vonatkozásában fontos tudatosulnia annak, hogy a *pályaorientációs szolgáltatásnyújtás (akár egyszerre is) több szinten zajlik, s nem minden esetben van minden fiatalnak szüksége az összes szinten elérhető szolgáltatásokra. Az egyes szintek szolgáltatóinak más és más a szakmai kompetenciaszintje (l. a mellékletben), a szolgáltatás igénybe vétele szintenként lényegesen különböző fajlagos költséggel jár.*

A pályaorientáció szolgáltatási szintjeit – a következő ábrával szemléltethetjük:

2. ábra. A pálya-, munka-, karriertanácsadás területei
(az egyes területek kompetenciataralmát lásd a Mellékletben)

Végezetül, mint minden közkiadás esetén, a pályorientáció mint társadalmi alrendszer – vagy „al-alrendszer” – esetén is vizsgálandó a rá fordított *költségek hasznosulása, társadalmi hasznossága*. A *pályorientáció* (ahogyan persze az oktatás is) *egyszerre közjószág és magánjószág is, ezért* nehéz pontos határt szabni az állami finanszírozásból történő biztosításának. Ebben *olyan további szakpolitikai elemzésekre és vélhetőleg alapkutatásokra is szükség lehet*, amelyek a társadalmi, gazdasági és tanulási kimenetek szerinti bontásban a terület mérés-értékeléséhez hozzá tudnak járulni.

Egy új pályorientációs rendszer és oktatáspolitikai pályorientációs szakpolitika elemei

Egy pályorientációs rendszer és az oktatáspolitikán belüli pályorientációs szakpolitika újjáalakításához bizonyos „összetevők” biztosítása elengedhetetlen. Ezeket az alábbiakban összegezzük.

1. Humán erőforrás

A jól működő oktatás és ezen belül a jól működő pályorientációs tevékenységrendszer fundamentuma a felkészült szakember. Tárgyunk esetében ez két különböző csoportot jelent: a) *tanítókat-tanárokat* és b) *speciálisan képzett pályorientációs tanácsadókat* (akik többnyire *nem* pszichológusok).

Bár a pályorientáció a rendszerváltás óta kiadott összes oktatáspolitikai keretszabályozásban szerepelt, megvalósításához *sohasem állt rendelkezésre megfelelő mennyiségű és minőségű humán erőforrás*.

A nemzetközi gyakorlatban *az iskolai pályorientációs tevékenység szervezésének három, különböző humán erőforrás-szükségletű módja* valósul meg: két nagy modell, illetve harmadik megoldásként ezek kombinációja.

Az első modell a kereszttantervi fejlesztésre épít (így indult a HEFOP 2004-2008 fejlesztés Magyarországon, és lényegében ezt a szemléletet tükrözik a Nemzeti Alaptantervek és az általános és középiskolai kerettantervek is). Ebben az esetben a *szaktanárok/műveltségterületi tanárok saját szakterületeikbe ágyazva foglalkoznak a pályorientációval is*. A helyi tanterv felépítésében főként középiskolás kortól támogatják a különböző *választható tárgyak, fakultációk* felvételét, amelyek nem minden esetben a továbbtanulást, hanem *az egyes munkatevékenységek megismerését* segítik elő, valamint oldják a hagyományos és mára túlságosan merev osztálystruktúráját. Részben ilyen modellt valósít meg Finnország.

E modell sikerességének egyik feltétele, hogy minden tanár rendelkezzen pályorientációs felkészítéssel, vagyis a főiskolai-egyetemi *tanárképzésnek* kötelező eleme legyen a megfelelő mennyiségű pályorientációs kredit megszerzése, a már dolgozó tanárok pedig érdemi, kellő mélységű továbbképzést kapjanak. A felsőoktatásban, kutatásban ez az a nyereséggel is jár, hogy a pedagógián belül megerősödik a pályorientáció egyetemi, kutatói háttere, a *neveléstudomány* –

összhangban az elmúlt 40 év szakmai fejlődésével – magáévá teszi a pályaeorientációt. Magyarországon ez mindeközéig nem következett be, sőt 2010-től és különösen 2013-tól (az andragógiai alapszak és az arra épülő emberi erőforrás tanácsadó mesterszak felülvizsgálatával) veszélybe kerül a pedagógiai háttérrel rendelkező pályaeorientációs szakemberek kibocsátása, és *visszarendeződés indult el a pszichológiai tanácsadás felé*. Ez a visszarendeződés együtt jár a *pályaeorientációs szakmában mára már elavult szakmai megközelítéssel*, filozófiával (tömeges teszthasználat, mérés-értékelés az önexploráció helyett, tehetséggondozás vagy hátrányenyhítés az univerzalitás helyett stb.)

A *második modellben* nem a pedagógusé a főszerep, itt *az iskola kiegészítő személyzetet kap* (akár pedagógiai, akár pszichológiai vagy szociális végzettséggel), akik a tanításban többnyire nem vesznek részt (ezzel kiküszöbölve az osztályozó tanár vs. támogató szakember problematikát), és minden nagyobb iskolában vagy iskolakerületben elérhetőek. Fontos, hogy a pedagógusok munkáját támogató személyzet *napi szinten részt vesz az iskola életében* (ami messze áll a magyar gyakorlattól), *speciális pályaeorientációs szaktudással* rendelkezik (pályaismeret, képzési utak ismerete, a gyerek önismeretének és pályák világának összekötése), s mindezek mellett kellő időt tud a *gyerek, szülő megismerésére* fordítani. Tehát jellemzően *nem egyetlen alkalmon, interjún* alapul a támogatás. E szakemberek jellemző munkamódszere a non-direktivitás, a „rávezetés” a direkt tanácsok adása helyett, a gyerek próbálkozásainak támogatása, amely összhangban áll a fiatal személyiségérésével. Ez az utat követte 2003-tól a dán közoktatás, ahol a pályaeorientáció intézménye a kötelező jelzőrendszer kiépítésével összekapcsolódott a gyermekvédelemmel is.

A *harmadik, vegyes modellben a pedagógusok felkészítése mellett bizonyos számú pályaeorientációs tanácsadót is telepítenek az iskolákhoz*. Ebben a felállásban a tanácsadó a tanárok pályaeorientációs tevékenységét is direktben támogatja, miközben feladatmegosztás érvényesül a kétféle szakember között.

Mindhárom modellben kombinálni lehet a pályaeorientációs munkát iskolán belüli és iskolán kívüli kiegészítő tevékenységekkel (pályákat bemutató szülői értekezlet, szakmák színháza, üzemlátogatás, pályaválasztási kiállítás, stb.), ezek rendezésében, a részvételben mind a pedagógus, mint a tanácsadó aktív szerepet vállal.

Magyarországon a harmadik modell megvalósítását javasoljuk.

Mindhárom modell sikerességéhez szükséges a *megfelelő kompetenciájú támogató háttérszemélyzet* biztosítása. Elengedhetetlen, hogy a tanároknak, iskolai pályaeorientációs tanácsadóknak speciális problémák esetén legyen kihez fordulniuk információért vagy módszertani tanácsért, illetve hogy azokat, akiknek nem elegendő az általuk nyújtható szolgáltatás, lehetőségük legyen kompetens szakemberhez (munka-pálya konzultációs szakpszichológushoz) küldeni.

2. Szabályozás

A következő nagy kérdéskör a szabályozás kérdése. A pályaaorientáció olyan szakterület, amely „*átnyúl*” az *oktatás egyes alszektorain (közoktatás, szakképzés, felsőoktatás, felnőttképzés)* és „*kitüremkedik*” a *munka világába*. Nem véletlen, hogy az OECD kézikönyve (2004) és az Európai uniós dokumentumok is horizontális szakterületként írják le a működését.

Az életút-támogató pályaaorientáció számára megfelelő szabályozási környezet kialakításakor az alábbi szempontokat érdemes figyelembe venni:

- Az oktatás egyes területeit szabályozó törvényekben, valamint a foglalkoztatási és szociálpolitikai területen *azonosan kell definiálni* – és azonos megnevezéssel kell illetni – az életút-támogató pályaaorientációt, megteremtve ezzel a kiépítendő rendszer átjárhatóságát, kialakítva a pályaaorientáció *horizontális (szektorok közötti) és életút-támogató (longitudinális) szerepét*. A különböző szektorok *pályaaorientációról rendelkező jogszabályait össze kell hangolni*.
- Pontosítani szükséges a *pályaaorientáció tartalmi követelményeit*. Ebben a vonatkozásban a NAT '95 felosztása volt a legközelebb a szakmai minimumkövetelményekhez, amelyek három területet ölelnek fel:
 - pályaaorientációhoz kapcsolódó célzott önismeret-fejlesztés,
 - a pályák, a munka világának megismerése, még inkább az abban való eligazodás elsajátítása,
 - saját pályaterv megvalósításához szükséges tanulási utak megismerése.

Mindezen faktorok esetében a hangsúly az *ismeretszerzés, ismeret-felhasználás képességén és a saját, önálló cselekvésen van*, ezek együttesen garantálhatják a későbbi aktív pályavitelét és a munkaerőtől ma elvárt alkalmazkodóképességet.

- A pályaaorientáció jogi szabályozása, szervezeti felépítése során a *többszintes tanácsadási modellt* kell alapul venni (lásd a 2. ábrán és a mellékletben), szemben a jelenlegivel, amely a pályaaorientációt a pedagógiai szakszolgálatok pályaválasztási tanácsadási tevékenységével azonosítja. Meg kell határozni – az élethelyzetekre konkretizálva – a *kötelezően biztosítandó (és reálisan biztosítható) pályaaorientációs szolgáltatásokat*, és meg kell határozni az *ehhez szükséges humán erőforrást*. Biztosítani kell ennek *intézményi és információszolgáltatási, informatikai feltételeit*.
- A *tanárképzésben és a szociális munkás képzésben kötelező elemként kell szerepeltetni a pályaaorientációs ismereteket*. A pedagógusok, szociális és közművelődési szakemberek *kötelező továbbképzésében* szerepeltetni kell a tanácsadás második szintjét lehetővé tevő képzéseket. A *felsőoktatásban* államilag finanszírozott képzésben kell lehetővé tenni a *pedagógiai alapokkal rendelkező pályatanácsadók* képzését.

- Ki kell alakítani a különféle, esetenként más-és más ágazathoz tartozó intézmények, szervezetek közötti *együttműködés* kereteit. Ez magába foglalja az oktatás különböző szintjei intézményi kapcsolatainak, az oktatási intézmények és gazdaság, illetve a civil szféra szereplői kapcsolatának jogszabályi támogatását, a kapcsolatok kialakulását gátló akadályok lebontását.
- *A rugalmas pályafutások, tanulói életpályák adta lehetőségeket, a validáció* kiépítését és ebben a pályaaorientáció szerepét már a jogi szabályozás koncepcionalizálásakor figyelembe kell venni. A validáció (*előzetes tudás beszámításának*) rendszere Magyarországon lényegében kiforratlan, a TÁMOP első időszakában csak a felsőoktatásban történtek kisebb jelentőségű fejlesztések. A pályaaorientáció és a validáció közötti kapcsolódás főként a felnőttekkel folytatott tanácsadásban lenne meghatározó jelentőségű. Az oktatás oldaláról ehhez egyrészt a *nem formális módon szerzett tudást elfogadó szemléletre*, másrészt a *konkrét megfeleltetések kidolgozására* lenne szükség.
- Az oktatás *tartalmi szabályozásának* (NAT, kerettantervek) biztosítania kell a lehetőséget az iskolai pályaaorientációra, de *nem szabad túlszabályoznia* azt: a pályaaorientációs munka annak jellemző non-direktív megjelenése okán különösen érzékeny a spontaneitásra, a nyitott légkörre, a tervezett, de nem túltervezett iskolai munkára.

3. Eszközök

A köznevelési pályaaorientációs tevékenység hatékonyságának növeléséhez, a tanulók készségfejlesztéséhez, önálló tájékozódásához, a tanácsadói végzettséggel nem rendelkező pedagógusok bevonásához könnyen hozzáférhető támogató eszközökre van szükség. Ezek közé tartoznak:

- On-line elérhető, *folyamatosan karbantartott, aktualizált pályainformációs tartalmak*. Ezek lehetnek adatbázisok, szöveges, multimédiás anyagok, lehetnek statikus vagy interaktív jellegűek, elérhetők lehetnek különféle portálokon, a közösségi médiában, okostelefonon stb., szolgálhatják a foglalkozások, a szakképesítések és végzettségek, a képzési utak és lehetőségek, a jogi szabályozás, a munkaerőpiac, az álláskeresési technikák, a munkajog, a vállalkozói tudnivalók, a segítő-támogató lehetőségek megismerését.
- *Az iskolai pedagógiai munkában használható eszközök*: digitális és hagyományos készségfejlesztő, pályaismeret-fejlesztő, ismeretbővítő eszközök, játékok, tananyagok, tanári segédletek stb.
- Önállóan vagy tanári, tanácsadói segédlettel használható *önismereti kérdőívek*, a döntésekre felkészítő *ellenőrző listák a tanulók és szüleik számára*.
- *A világhálón keresztül történő kapcsolattartást, hálózatépítést* szolgáló eszközök: on-line tanácsadást, az internetes közösség általi tartalomfejlesztést, az életpálya-építési – pl. iskolákkal, szakmákkal kapcsolatos – tapasztalatok megosztását, a pályaaorientációs szakemberek hálózatba szerveződését stb. lehetővé tevő rendszerek.

Az ilyen támogató eszközök kifejlesztésénél, ill. az eszközfajlesztést támogató pályázati kiírásoknál *figyelemmel kell lenni a következő szempontokra*:

- *Fenntarthatóság, a naprakészség biztosítása.* A tanulás-oktatás és a munka világa, a gazdaság, a társadalom folyamatos változásban vannak, ennek megfelelően a pályaaorientációhoz használatos, tájékoztató funkciójú támogató eszközöknek folyamatosan változó információkat kell tartalmazniuk. Gyakori, hogy a kifejlesztett eszközök aktualizálására nincsen forrás, így azok tartalmi elavulnak, és félretájékoztatják használójukat. A fenntarthatóság esetünkben nem korlátozódhat arra, hogy a létrehozott eszközök, rendszerek adott időszakban létezzenek, elérhetőek legyenek: fejlesztést csak abban az esetben szabad finanszírozni, ha az aktualizálásra is számítani lehet.
- A folyamatos aktualizálás leginkább akkor valósítható meg, ha az eszköz olyan rendszerekre, adatbázisokra támaszkodhat, amelyeknek karbantartását az állam jogszabály erejével garantálja. Ilyen pl. a köznevelés információs rendszere, a kötelező statisztikai adatszolgáltatások, az Országos Képzési Jegyzék, a továbbtanulási jelentkezésekhez készülő adatbázisok stb.
- *Széleskörű használat biztosítása:* Ahhoz hogy a kifejlesztett eszközök ténylegesen hasznosuljanak, *ismertté kell tenni, meg kell szerettetni őket, és meg kell tanítani az alkalmazásukat* (a közoktatásban például tréning, ill. pedagógus-továbbképzés keretében). Ha – mint az gyakran előfordul – erre nem fordítanak kellő figyelmet, és egy fejlesztési projekt az eszköz létrehozásával lezárul, a fejlesztésre költött összeg kárba vesztet. A pályaaorientáció új rendszerében az eszközökhöz való hozzáférést és megismerésük lehetőségét segíteni kell (pl. gyűjtőportálok kialakításával, bemutatási lehetőségek szervezésével).
- Természetesen a promóció csak azon eszközök esetén lehet eredményes, amelyet a célcsoport szívesen használ. Ennek feltétele a *felhasználóbarát*, motiváló, a tényleges igényekhez, a felhasználók ízléséhez, internethasználati szokásaihoz stb. igazodó megvalósítás.

Melléklet

Az egyes életút-támogató pályaaorientációs (LLG) területek kompetenciataralma

(A) terület: Önálló pályainformációs szerzés és feldolgozás

- Megfelelő – a tanuló személyiségfejlődésével összefüggően kialakuló és az egyes egyedfejlődési, érési szinteken továbbfejleszhető – kompetenciák birtokában a tanuló képes a pályaválasztásához (iskolaválasztásához, későbbi karrierjéhez, pályafutásához) szükséges képzési és munkapiaci információkat összegyűjteni és elemezni, valamint ezeket összevetni saját személyiségének jellemzőivel
- Az önálló pályainformáció-szerzés előfeltétele a közhiteles, közérthető és naprakész képzési, munkapiaci adatbázisok, foglalkozás-bemutató anyagok, képzési utakkal, támogatási lehetőségekkel stb. kapcsolatos információk megléte és elérhetősege

Az iskola szerepe:

- A közoktatás meghatározó feladata kell legyen a tanuló felnőtt életre, s ezen belül az önálló pályafutásra való felkészítése. E cél érdekében az iskolai tevékenységeket minden területen érdemes az életpálya-építési készségek (CMS) fejlesztése szempontjából vizsgálni és alakítani.
- A „CMS” fejlesztésében feladata van a tanítónak, szaktanárnak, tanórán kívüli és iskolán kívüli tevékenységeknek.
- A tanulók döntő többsége képessé tehető az önálló pályafutás-építésre.
- Egyénre számítva az (A) terület a legolcsóbb befektetés.

(B) terület: Támogatott önálló tájékozódás, pályák, tanulási utak és önmagunk megismerése – az öndefiníció fejlesztése

- Az (A) terület nem lehet működőképes, ha az „iskola” nem juttatja el minden tanulóhoz a pályák és a munka világához kapcsolódó önismeret megszerzésének lehetőségét s ebbe nem vonja be a szülőket.
- E terület eszközei; önértékelő kérdőívek, pályaleírások, pályabemutatók stb.
- Egészséges önreflexióval a tanulók döntő része képes lesz saját preferenciáinak megfogalmazására a továbbtanulás és ezzel összekötve a munka világában

(C) terület: Csoportos pályatanácsadás/ egyéni pályatanácsadás

- A pályák és önmagunk megismerése olyan speciális csoportfoglalkozásokat, esetenként egyéni foglalkozásokat igényel, amelyet a szakos tanárok nem képesek elvégezni
- Minden általános iskolában elérhetővé kell tenni a megfelelő számú pályaaorientációs foglalkozást a pályaismeret, pályaválasztáshoz kapcsolódó önismeret megszerzésére
- Csak ettől remélhető, hogy a tanulók később a fajlagosan olcsóbb (A) és (B) területeken képesek eligazodni
- Egyes esetekben az egyéni tanácsadás lehetőségét is meg kell teremteni
- A pályatanácsadó speciális szakértelmet képviselő támogató szakember, nem szakos tanár, nem szociális munkás, nem iskolapszichológus, nem orvos... kompetenciaprofilja szempontjából a CEDEFOP (2009) ajánlásait érdemes figyelembe venni

(D) terület: Tanácsadó pszichológus/ rehabilitációs tanácsadó/reintegrációs tanácsadó

- Egyes esetekben (pl. mentális vagy egészségi problémák esetén, stb.) a tanári és szakképzett pályatanácsadói támogatásnál intenzívebb támogatásra lehet szükség.
- Fontos vízváltó az „elég jó” önismeretet feltételező pályadöntés hiánya és az, hogy ezt a döntést érvekkel, pedagógiai reflexiókkal nem lehet alakítani.

- A (D) szintre átlagos populációban maximum a tanulók és szülők 20%-nak lehet szüksége; a többség, az univerzalitás elve alapján, képessé tehető a (B) és (C) területeken az önálló életpálya-építési készségek alkalmazására, megfelelő tájékoztató rendszerek és tanácsadói szolgáltatások elérhetősége esetén az (A) területen az önálló pályavitelre.

Irodalom

- Borbély-Pecze Tibor Bors (2010) Életút-támogató pályorientáció ELTE PPK, PhD. értekezés kézirat
- Borbély-Pecze Tibor Bors (szerk.) (2011) Az életút-támogató pályorientáció rendszerének bevezetése Magyarországon FSZH, Budapest
- Borbély-Pecze Tibor Bors – Juhász Ágnes – Brüll Edit – Klein Marianna (2011) A közművelődési intézményrendszer szerepének újradefiniálása az egész életen át tartó tanulás nemzeti rendszerében, BMK, Budapest
- Borbély-Pecze Tibor Bors, Kovács Tibor, Répáczki Rita (2012) Az életpálya-tanácsadási (Lifelong Guidance) szakpolitika és szolgáltatásmodell az új évezredben Munkaügyi Szemle on-line
- Csinszka János (1966) Pályalélektan, Gondolat, Budapest
- OECD (2004) Career guidance and public policy; Bridging the gap, Paris <http://www.oecd.org/education/educationeconomyandsociety/34050171.pdf>
- Gravina, Dorianne- Lovsin Miha (2012) Career management skills – Factors in implementing policy successfully, ELGPN Concept notes No. 3.
- Hámoriné Váczy Zsuzsa (2000) Életpálya-építés NSZI, Budapest
- Hárs Ágnes, Tóth Gábor (2009) A pályorientációs/karriertanácsadás hatékonyságának és költségráfordításainak vizsgálata gazdasági szempontból. Kopint-Tárki, Budapest
- Juhász Ágnes-Kovács Tibor-Kunos Mónika: Pályorientációs portálok szerkezeti és tartalmi vizsgálata. FSZH 2008
- Kiss István, Szabó Mónika, Herczegné Kereszturi Judit, Szemán Dénes, Czigány Lilla (2011) A pályatanácsadás hatékonyságának vizsgálata. ECOCOM73 Kft., Budapest
- http://www.oki.hu/oldal.php?tipus=cikk&kod=kozoktatas_versenykepesség_09_eletut_tanacsadas
- McMahon, Mary (2011) The systems theory framework of career development. Journal of Employment Counseling, 48 4: 170-172 old.
- Nykanen, Seija (2011) Towards leadership and management in guidance and counselling networks in Finland, University of Jyväskylä, Jyväskylä
- Nykanen, Seija, Karjalainen, M., Vuorinen, R., Pöyliö, L. (2007) Ohjauksen alueellisen verkoston kehittäminen – monihallinnollinen ja moniammatillinen yhteistyö voimavarana. (Developing a regional guidance network – multi administrative and multi professional collaboration as a resource.) University of Jyväskylä, Finnish Institute for Educational Research. Research Reports 34.

- Lalande Vivian – Hieber Bryan – Magnusson Kris – Bezanson Lynne – Borgen Bill (2006) Measuring the Impact of Career Services: Current and Desired Practices, NATCOM, Canada http://natcon.org/archive/natcon/nav_ef48d.html?s=main&p=natcon2006
- Princzinger P. (2009) A hazai pályaeorientációs szabályozók áttekintése, javaslattevel egy nemzeti szintű szabályzó és finanszírozási rendszerre. Princzinger Ügyvédi Iroda, Budapest
- Ritoókné Ádám Magda (2008) Pályafejlődési tanácsadás, ELTE Eötvös Kiadó, Budapest
- Ritoókné Ádám Magda (1986) Személyiségfejlesztés és pályaválasztás, Tankönyvkiadó, Budapest
- Rókusfalvy Pál (1969) Pályaválasztás, pályaválasztási érettség, Tankönyvkiadó Vállalat, Budapest
- Rawls, John (1997) Az igazságosság elmélete, Osiris, Budapest
- Sultana, Ronald (2012) Flexicurity: Implications for lifelong guidance Concept Notes, European Lifelong Guidance Policy Network http://ktl.jyu.fi/img/portal/23229/Sultana_Flexicurity_concept_note_web.pdf?cs=1350649862
- Sultana, Ronald (2009) ELGPN Work Package 1: Career Management Skills Peer Learning Event held in Vilnius, 5-7 May 2009 Reflection Note
- Szilágyi Klára (1980) Az orvosi pályára jellemző személyiségstruktúra alakulása a képzés folyamán FPK, Budapest
- Szilágyi Klára (2000) Munka-, pályatanácsadás mint professzió Kollégium Kft. Budapest
- http://ktl.jyu.fi/img/portal/20077/WP1_Vilnius_Reflection_Note-Final.pdf?cs=1300879456
- Völgyesy Pál (1976) A pályaválasztási döntés előkészítése, Tankönyvkiadó, Budapest
- Watts, A. G., Sultana R., G. (2005) Career Guidance in Europe's Public Employment Services, European Commission Directorate-General for Employment, Social Affairs and Equal Opportunities

EU és hazai kormányzati dokumentumok

- Magyarország Kormánya Széll Kálmán Terv 2.0. A következő lépés Budapest, 2012 április
- [http://www.kormany.hu/download/3/e8/80000/1-A_k%C3%B6vetkezo%C5%91_l%C3%A9p%C3%A9s%20\(SzKT%202020\).pdf](http://www.kormany.hu/download/3/e8/80000/1-A_k%C3%B6vetkezo%C5%91_l%C3%A9p%C3%A9s%20(SzKT%202020).pdf)
- Magyarország Kormánya Széll Kálmán Terv A bürokrácia-csökkentő program I. Budapest, 2011. április
- <http://www.kormany.hu/download/2/43/30000/Sz%C3%A9ll%20K%C3%A1lm%C3%A1n%20Terv%20B%C3%BCrokr%C3%A1cia-csokkent%C3%B6program%20I.pdf>
- A Kormány 110/2012. (VI. 4.) Korm. rendelete a Nemzeti alaptanterv kiadásáról, bevezetéséről és alkalmazásáról

- Európai Tanács Draft Resolution of the Council and of the representatives of the Member States meeting within the Council on Strengthening Policies, Systems and Practices in
- the field of Guidance throughout life in Europe; 8448/04 EDUC 89 SOC 179
- http://ec.europa.eu/education/policies/2010/doc/resolution2004_en.pdf
- Európai Tanács Council Resolution on better integrating lifelong guidance into lifelong learning strategies 2905th EDUCATIO_, YOUTH A_D CULTURE Council meeting Brussels, 21 November 2008
- 2011. évi CXC. törvény a nemzeti köznevelésről
- 1029/1971. (VII. 3.) Korm. számú határozat az ifjúság számára nyújtott pályaválasztási tanácsadás továbbfejlesztéséről

[1] az Európa 2020 Stratégia négy horizontális prioritását lásd itt:

http://ec.europa.eu/europe2020/europe-2020-in-a-nutshell/priorities/index_hu.htm

[2] Draft Resolution of the Council and of the representatives of the Member States meeting within the Council on Strengthening Policies, Systems and Practices in the field of Guidance throughout life in Europe 8448/04 EDUC 89 SOC 179; 2. old 1 pont

[3] A döntési szabadság hazánkban messze nem egyenlő mértékben érvényesül mindenki számára – a magyar oktatásrendszerben működő korai szelekció és az oktatási rendszer hátránykompenzálásban mutatott gyenge teljesítménye a pályaaorientáció szempontjából is releváns kérdések.

[4] <http://faculty.tamu-commerce.edu/crrobinson/512/archway.htm>

[5] Leginkább a 2005-ben elfogadott egész életen át tartó tanulási stratégia, amely említést tesz a pályaaorientáció összetett, szakpolitikát is érintő feladatrendszeréről, de ebben a dokumentumban sem elégséges a téma értelmezése, kifejtése.

[6] Az 1971-es jogszabály korszerűségét jelzi, hogy a manapság, negyven évvel később újra és újranyitott vitákra, miszerint a pályaválasztási tanácsadást milyen életkorban, milyen módokon szükséges kialakítani, egyértelmű útmutatással szolgált:

„A pályaválasztási tanácsadást az általános és középiskolákban folyó oktatási és nevelési folyamat szerves részévé kell tenni. Rendszeresen gondoskodni kell a pályaválasztási felelősök szervezett felkészítéséről és továbbképzéséről. A pályaválasztásra való felkészítést már az általános iskola alsó tagozataiban meg kell kezdeni és az 5. osztálytól tervszerű és folyamatos pedagógiai munkává kell fejleszteni.”
(1029/1971. (VII. 3.) Korm. hat. 2)

[7] 2011. évi CLXXXVII. törvény a szakképzésről

[8] Kivételt jelentett a *szakiskola*, ahol a 9. évfolyamon volt pályaaorientáció tantárgy. Megfelelő szaktudású tanárok hiányában azonban ez a legtöbbször ténylegesen nem jelentette az önismeret, az életpálya-építési kompetenciák fejlesztését, és pályaismeret

terén – mivel a lényeges pályaválasztási döntés már megtörtént – általában az iskolában választható szakmák bemutatására szorítkozott

[9] A szakmacsoportos alapozás keretében lehetőség van a szakmacsoport szakmáival ismerkedésre van lehetőség, és ehhez kapcsolódva egyes iskolákban valamilyen szinten pályaaorientáció is folyik.

[10] http://kerettanterv.ofi.hu/2_melleklet_5-8/index_alt_isk_felso.html

[11] http://kerettanterv.ofi.hu/3_melleklet_9-12/index_4_gimn.html,
http://kerettanterv.ofi.hu/szakkozep/index_szakkozep.html

[12] http://kerettanterv.ofi.hu/kiegeszites/08_szakiskola/index_szi.html

[13] Részletesen I. Juhász Ágnes-Kovács Tibor-Kunos Mónika: Pályaaorientációs portálok szerkezeti és tartalmi vizsgálata. FSZH 2008